

Carl Lutz védlevelei

The Saving Letters of Carl Lutz

Switzerland has a proud tradition of humanitarian engagement. Guillaume Henri Dufour presided over the First Geneva Convention and Henry Dunant co-founded the International Committee of the Red Cross, which is just one of a handful of international organizations based in Switzerland to have received a Nobel Peace Prize. But so many names have never received such headlines. Among them, few would be more deserving of bigger attention than Carl Lutz. The impact of the Swiss diplomat stationed in Hungary during the 1940s was so enormous, that historians are unsure just how many ten thousands he helped to save. Let me take the opportunity of what would be his 125th birthday to shed some light on his life and the traces he left in the Hungarian capital.

ARRIVING IN BUDAPEST

Carl Lutz was born in 1895 in a rural town in eastern Switzerland. At the age of 18, he emigrated to the United States, where he spent the next 20 years, met his first wife Gertrud Fankhauser and began his work for the Swiss government at several consulates in the US. More posts followed, before on New Year of 1942, Carl and Gertrud Lutz took a train heading to Budapest Keleti station. He was sent to the Hungarian capital as a specialist for representing Fremde Interessen, or foreign interests. What does that mean? During international

Svájc büszke nagy hagyományú humanitárius elkötelezettségére. Guillaume Henri Dufour volt az Első Genfi Egyezmény elnöke, Henry Dunant pedig társalapítója a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának, amely csak egyike a Nobel-békedíjjal kitüntetett svájci székhelyű nemzetközi szervezeteknek. De sok név soha nem került ilyen reflektorfénybe. Közülük kevesen érdemelnének nagyobb figyelmet, mint Carl Lutz. A svájci diplomata hatása – aki az 1940-es években Magyarországon szolgált – olyan óriási jelentőségű volt, hogy a történészek nem tudják biztosan megállapítani, hány tízezer ember megmentésében segédkezett. Hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy idén, Carl Lutz születésének 125. évfordulóján felfedjem kivételes életútját és emlékének a magyar fővárosban hagyott nyomait.

felfüggesztik diplomáciai kapcsolataikat azokkal az államokkal, amelyekkel hadban állnak. Ilyen helyzetekben egy megbízható, gyakran semleges felet kérnek fel az alapvető diplomáciai és konzuli feladatok ellátására. Svájc régi hagyománya az ehhez hasonló ún. jószolgálati segítség felajánlása más országok számára, és a mandátumok egy része máig érvényben van. Ilyen feladatokra leginkább a második világháború alatt került sor. Amikor Lutz megnyitotta budapesti irodáját, Svájc nagyjából egy tucat államot képviselt Magyarországon, köztük Nagy-Britanniát és az Amerikai Egyesült Államokat.

Új munkakörében Lutz egyik első feladata az volt, hogy biztonságban kijuttasson zsidó árvákat Magyarországról Palesztinába, amely akkoriban még brit mandátum alatt állt. Nem volt könnyű feladat, mivel Lutznak

MEGÉRKEZÉS BUDAPESTRE

Carl Lutz 1895-ben született Kelet-Svájc egyik vidéki városában. 18 éves korában az Egyesült Államokba emigrált, ahol 20 évet töltött. Ott találkozott első feleségével, Gertrud Fankhauserrel és kezdett el dolgozni a svájci kormány több USA-beli konzulátusán. További kinevezéseit követően, még az 1942. új év beköszönté előtt Carl és Gertrud Lutz felszállt az egyik Budapestre, a Keleti pályaudvar felé tartó vonatra. Lutzot a magyar fővárosba a Fremde Interessen (külföldi érdekeket képviselő) osztály felelős szakértőjeként küldték. Hogy mit jelent ez? Nemzetközi konfliktusok során az országok néha

több országon áthaladó útvonalakat kellett összehangolnia, állandóan egyeztetve Bernnel, Londonnal, Budapesttel és a Zsidó Ügynökséggel, folyamatosan ügyelve arra, hogy ne keltse fel a kontinens nagy részét megszálló németek figyelmét. A Budapesten eltöltött első két év alatt rengeteg gyereket sikerült biztonságos helyre juttatnia, létszámuk több-ezres nagyságrendre becsülhető.

A TERROR KEZDETE

Aztán megtörtént a Margarethe hadművelet: Magyarország német megszállása 1944 márciusában. Egy nap alatt a Magyarországon élő zsidók amúgy is borzalmas helyzete hirtelen kritikussá vált. Adolf Eichmann vezetésével szinte azonnal megkezdődtek a szisztematikus deportálások Auschwitzba. Addigra már rengetegen tudomást szereztek Lutz gyerekmentő tevékenységéről, és a német megszállás utáni napon több száz ember várakozott az irodája előtt a Szabadság téren az (akkori) amerikai nagykövetségnél, valamilyen segítség reményében.

Lutz nemcsak éjszakai szállást adott több ízben saját irodája épületében, de más házakra is kitűzte a hivatalos svájci zászlót, hogy tevékenysége kiterjesztéseként további menekülteket fogadhatson be. Ezek közül kiemelkedett az ún. Üvegház a Vadász utca 29.-ben, amelynek korábbi tulajdonosa egy zsidó üzletember volt, és ahol a Zsidó Ügynökség Palesztináért akkor felállíthatta a székhelyét. Ennek ellenére is kevésnek bizonyult a menedék azok számára, akik részesülni szerettek volna a 7800 darab Palesztinába szóló kiutazási engedélyből, amelyhez Lutz korábban Nagy-Britanniától jutott hozzá. Carl Lutz először 60, majd több mint 70 házat szerzett meg a Pozsonyi úton, és hivatalos „területen kívüli” svájci védelem alá helyezte őket, elméletileg legalábbis biztonságos lakóhelyet létrehozva a zsidóknak. Ezen a környéken ala-

conflicts, countries sometimes cease to uphold diplomatic relations with the country they are at war with. In these situations, a trustworthy, oftentimes neutral power is asked to take over the basic diplomatic and consular tasks. Switzerland has a long tradition of offering these so called good services with some mandates still being in effect today. The most such tasks however, were done during the Second World War. As Lutz was setting up office in Budapest, Switzerland was representing around a dozen states in Hungary, including Great Britain and the United States of America.

One of the first tasks of Lutz's new job was the arrangement of safe passage of Jewish orphans from Hungary to Palestine, which was still under British mandate at the time. This was no easy task, as Lutz had to coordinate traveling routes through multiple countries and was in constant contact with Bern, London, Budapest and the Jewish Agency, while always having to make sure not to overplay his hand in relations

with the Germans that occupied large parts of the continent. In his first two years in Budapest, Lutz was able to send what can only be estimated as a four-digit number of children to safety.

THE TERROR BEGINS

And then Operation Margarethe happened: the German occupation of Hungary in March 1944. Within a day, an already grim situation for Jews living in Hungary turned pitch-black. Almost immediately, the systematic deportations to Auschwitz began, led by Adolf Eichmann. At the time, word of Lutz helping Jewish children had long made the rounds and on the day after the German occupation, several hundred people were waiting outside his office in the (former) US Embassy at Szabadság tér, hoping for any help.

Not only did Lutz repeatedly give shelter for the night in his office building, but he put additional buildings under the official Swiss flag in order to extend his operations and take on refugees. Prominently among them is the so-called Glasshouse in Vadász utca 29, a building formerly owned by a Jewish businessman, where the Jewish Agency for Palestine now could install their headquarters. But even with this, there was not enough shelter for those hoping to get one of the 7800 emigration certificates to Palestine that Lutz had previously acquired from Great Britain. And so, Carl Lutz obtained 60, and later over 70 houses in Pozsonyi út and put them under official extraterritorial Swiss protection, making them – at least in theory – safe for Jews to live in. It was in this area, where the International Ghetto – in contrast to the Large Ghet-

kult meg később a nemzetközi gettó, amely valamivel biztonságosabb hely volt a nagy gettóhoz képest.

VÉDLEVELEK ÉS KOLLEKTÍV ÚTLEVELEK

Lutz ezután kidolgozta a Schutzbriefe (védlevél) koncepciót. A svájci zászlóval és hivatalos bélyegzővel ellátott papírok igazolták a Palesztinába való kivándorlás engedélyezését azoknak, akiknek neve szerepelt az egyik, hivatalosnak látszó kollektív útlevélben. A szinte minden joguktól megfosztott zsidók számára ez a dokumentum életmentő lehetett. Az első ilyen kollektív útlevél mintegy 2000 nevet tartalmazott, és 1944 júliusában állították ki, Carl Lutz aláírásával. Ahogy a helyzet a következő hónapokban egyre súlyosabbá vált – főleg a Nyilaskeresztes Párt hatalomátvétele után –, Lutz és csapata

tovább szélesítette munkájának jogi alapját, míg végül teljesen szembefordultak a törvényi előírásokkal: a megállapodás szerinti 7800 okmány helyett több tízezer védlevelet nyomtattak ki, és már nem mérlegeltek egyenként gondosan minden esetet, hanem tömeggyártásba kezdtek, és erről sem Londont, sem Berlint, sem Bernt nem tájékoztatták. Egyes források akár 120 000 védlevelet is említenek, ám a pontos számot nem lehet meghatározni, mivel Lutz többnyire nem állította le a hamis „svájci” levelek gyártását, sőt még a saját aláírása hamisítását sem.

Eközben pedig alkonzulként sorra járta a különböző minisztériumokat, tárgyalt Eichmannal, a náci teljhatalmú Veessenmayerrel, később nyilas vezetőkkel is azoknak az embereknek a pontos létszámáról, akiknek engedélyezik a Magyarországról való távozását. És noha léteztek a védlevelek, a védett házak és a garanciák, ezeket gyakran nem vették figyelembe. Időről időre a konzulátus alkalmazottai, Carl, sőt Gertrud Lutz is személyesen avatkoztak közbe, hogy megpróbálják leállítani a zsidók hatóság általi zaklatását. Nem egyszer úgy, hogy közben töltött fegyverekkel kellett szembenézniük. Sajnos többnyire későn érkeztek.

WALLENBERG ÉS A DIPLOMATAHÁLÓZAT

Carl Lutz természetesen soha nem egyedül dolgozott. Egy több mint 20 fős csapatot vezetett, de másoktól is függött. Köztük voltak a svájci küldöttség vezetői, Maximilian Jaeger és később Harald Feller, aki a saját rezidenciáján is bujtatott zsidókat. Több zsidó hálózat is részt vett a műveletekben, elsősorban helyben. A Budapesten maradt kevés számú semleges diplomata egyre szorosabban működött együtt. Közülük is kiemelkedett Angelo

Rotta, apostoli nuncius, Friedrich Born, az ICRC (Nemzetközi Vöröskereszt) képviselvezetője, Ángel Sanz-Briz, spanyol ügyvivő és Raoul Wallenberg, fiatal svéd diplomata, aki érkezése után azonnal megkereste Carl Lutzot, hogy megismerje az általa bevezetett gyakorlatot. Wallenberg később, akárcsak sokan mások, az életével fizetett erőfeszítése miatt.

MÁIG FELLEMLHETŐ EMLÉKEK

A szovjet csapatok Budapestre érkezése és a háború vége után a nyilvánosság csak sok év elteltével figyelt fel igazán a svájci alkonzul

to a marginally safer place – later was established.

SCHUTZBRIEFE AND KOLLEKTIVPÄSSE

Lutz then established the concept of Schutzbriefe, protective letters. The letters featured the Swiss flag, bore an official stamp and confirmed that the bearers had permission to emigrate to Palestine, as their names appeared on one of the legally sound collective passports. For Jews stripped of almost all rights, this document could save their lives. The first of these collective passports contained some 2000 names and was issued in July 1944, signed by Carl Lutz. As the perspectives grew dimmer in the following months – especially after the Arrow Cross Party (Nyilaskeresztes Párt, nyilasok) took over power – Lutz and his team stretched the legal basis of their work, before ultimately completely disobeying it: Instead of the agreed upon 7800 letters, several ten thousand protective letters were printed – no longer after careful consideration of every individual case, but in mass production and without informing either London, Berlin or Bern. Some sources mention numbers as high as 120.000 protective letters; an exact number is impossible to determine, especially considering, that Lutz often did not stop the forging of fake “Swiss” letters, and even his own signature.

At the same time, the vice-consul was in and out of different ministries, negotiating with Eichmann, the Nazi-plenipotentiary Veessenmayer, and later with nyilas officials over the exact number of people Lutz would be allowed to send out of Hungary. And even though Schutzbriefe, safe houses and guarantees existed, they often weren't respected. Time and again, subordinates, Carl and even Gertrud Lutz personally intervened and tried to stop authorities

tevékenységére. 1958-ban avatták fel a Carl Lutz utcát az izraeli Haifában, és pár évvel később Carl Lutz volt az első svájci személy, aki megkapta a Világ Igaza címet (1964). Utána következtek sorban Gertrud Lutz, Harald Feller és Friedrich Born. Lutz 1975-ben, idén 45 éve hunyt el. Monumentális erőfeszítéseit későn, túl későn ismerték el. A svájci kormány eleinte bírálta őt budapesti hatáskörének túllépése miatt. Később azzal érveltek, hogy a „heroizáció” ellentétben áll a svájci visszafogottsággal. Carl Lutz emlékét csak halála után kezdték ápolni nagyrészt magán-személyek, köztük fogadott lánya, Agnes Hirschi és bizonyos érdekképviseleti csoportok szorgalmazására. Az 1990-es években több szobrot emeltek a tiszteletére, és egy különleges emlékbélyeget is kiadtak róla Svájcban. 2018-ban róla nevezték el a Svájci Szövetségi Külügyminisztérium legfontosabb konferenciatermét, és ugyanabban az évben alakult meg a Carl Lutz Társaság Bernben.

A legtöbb emléket Lutzról Budapest őrzi. Nem sokkal a vasszüggöny lebontása után emlékművet állítottak a tiszteletére a Dob utcában. A Szabó Tamás tervei alapján készült mű két embert ábrázol: egy földön fekvő segítségkérőt és egy fentről lenyúló alakot. Lutz nevét a Raoul Wallenberg-emlékműre is felvésték a közeli Dohány utcai zsinagógánál. 2006-ban egy másik emlékmű is készült Wild László tervei alapján. A Szabadság téren, Lutz egykori irodája, az USA nagykövetségének épületével szemben egy kőből készült nyitott könyv látható, bal oldalán Lutz portréjával, jobb oldalt hőstettei felsorolásával.

Nemrég átneveztek néhány útszakaszt a Duna-parton azok tiszteletére, akik a második világháborúban zsidókat mentettek. A budai oldalon, az Erzsébet híd és a Széchenyi Lánchíd között húzódik a Friedrich Born rakpart. Szemközt, kicsivel északabbra található a Carl Lutz rakpart, nem messze a korábbi nemzetközi gettótól, a Pozsonyi út környékén. Végül 2005-ben a Carl Lutz Alapítvány nyilvános emlékszobát hozott létre a Vadász utca 29. alatt található Üvegház egykori garázsában.

Carl Lutzra gyakran „elfeledett hősként” hivatkoznak. Rajtunk múlik, hogy ez a kép megváltozzon. Ezért kérem önöket, látogasanak el valamelyik említett emlékhelyre, idézzék fel Carl Lutz cselekedeteit, és segítsenek terjeszteni e valóban figyelemre méltó ember gondolatait, továbbá tetteit, amelyeket Budapest legsötétebb óráiban, 1944–45-ben vitt véghez.

Őexc. Peter Burkhard,
Svájci magyarországi nagykövete

from harassing Jews. More than once, they were doing so while facing loaded guns. And more often than not, they came too late.

WALLENBERG AND THE NETWORK OF DIPLOMATS

Of course, Carl Lutz never worked alone. He headed a team of more than 20 subordinates and was depending on others. Among them were the heads of the Swiss legation, Maximilian Jaeger and later Harald Feller, who even hid Jews in his own residence. Several Jewish networks were involved as well, especially on the ground. And then there were the remaining neutral diplomats in Budapest that worked increasingly close together. Among them, the most important were Angelo Rotta, apostolic nuncio, Friedrich Born, head of the ICRC delegation, Ángel Sanz-Briz, Spanish chargé d'affaires and Raoul Wallenberg, a young Swedish diplomat, who immediately upon arrival reached out to Carl Lutz to learn about the practices Lutz established. Wallenberg was later among those paying for his efforts with his life.

MEMORIES TO BE FOUND TODAY

After the arrival of the Soviet troops in Budapest and the end of the war, it took many years for the public to pay attention to the Swiss vice-consul. In 1958, a Carl-Lutz-Street was opened in Haifa, Israel and a few years later, Carl Lutz was the first Swiss person to be named a Righteous Among the Nations (1964). Among those following him were Gertrud Lutz, Harald Feller and Friedrich Born. Lutz died in 1975, 45 years ago this year. Recognition for his monumental effort came late, too late. Indeed, the Swiss Government initially criticized him for overstepping his permissions in Budapest. Later, it was argued that a heroisation would go against Swiss modesty. It was only after his death, and in large parts due to the insistence of both individuals, like his stepdaughter Agnes Hirschi, and advocacy groups, that the memory of Carl Lutz was cultivated. It was in the 1990s, when statues in his name were erected and a special commemorative stamp in his name came out in Switzerland. Since 2018, the most important conference room in the Federal Department of Foreign Affairs holds his name and in the same year, the Carl Lutz Society was founded in Bern.

Most visibly, Lutz can be found in Budapest. Shortly after the fall of the iron curtain, a memorial was erected in Dob utca. It was designed by Tamas Szabo and displays two people: one on the ground seeking help and one extending it from above. The name of

Lutz is also engraved in the Raoul Wallenberg Memorial on the premises of the nearby Dohány Street Synagogue. In 2006, a second memorial, designed by Laszlo Wild, followed: on Szabadság tér, in front of the former office of Lutz in the US Embassy, you can find an open book made of stone, displaying the portrait of Lutz on the left side and a description of his actions on the right.

Some time ago, streets on the Danube borders were renamed in memory of those saving Jews during WW II. Between Erzsébet híd and Széchenyi Lánchíd, you can find Friedrich Born rakpart on the Buda side. And on the opposite side, a little to the north, there is Carl Lutz rakpart, not far from the former International Ghetto around Pozsonyi út. Finally, the Carl Lutz Foundation in 2005 established a Memorial Room open to the public in the former garage of the Glasshouse in Vadász utca 29.

Carl Lutz is often referred to as a “forgotten hero”. It is in our hands to change that. So, I invite you to visit one of the places of memory, reflect on his actions and help spreading the word of this truly remarkable man and what he did in the darkest hours in Budapest in 1944/45.

H.E. Peter Burkhard,
Ambassador of Switzerland to Hungary

